

บทบาทแม่ชี : สตรีผู้เกื้อกูลสังคม

The role of nun who patronize the communication.

เจตน์ ตันติวนิชชานนท์*

Jade Tantivanichanon

พัชรารณ ศิริพงษ์**

Phatcharaporn Siripong

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นความพยายามของผู้เขียนที่ต้องการสร้างความเข้าใจ ในแง่มุมของแม่ชีกับการพัฒนาสังคมและบทบาทการเปลี่ยนแปลงของแม่ชีที่ได้มีพื้นที่การทำงานเป็นของตนเอง และเป็นผู้นำในองค์กรที่มีเป้าหมายและภารกิจเพื่อช่วยเหลือสังคม ซึ่งในปัจจุบันมีองค์กรของแม่ชีเกิดขึ้นอย่างมากมาย แต่เป็นที่น่าเสียดายที่มีนักวิชาการได้ให้ความสนใจประเด็นเกี่ยวกับแม่ชีน้อยมากในเรื่องการศึกษาองค์กรแม่ชี ส่วนใหญ่นำมาศึกษาในเรื่องสถานภาพของแม่ชี นอกจากนั้นการทบทวนงานเขียนในบริบทองค์กรแม่ชีเพื่อการพัฒนาเยาวชน ผลจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ พบว่าส่วนใหญ่องค์กรของแม่ชีนั้นยังขาดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งแม่ชีจะต้องเรียนรู้และควรปรับทิศทางการทำงานด้วยความยืดหยุ่นเพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายหรือผู้ด้อยโอกาสอย่างเหมาะสม ปัญหาที่ผู้วิจัยได้เสนอภาพรวมมานั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ควรมีหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ เข้าไปช่วยเหลือเพื่อสร้างกลยุทธ์และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของแม่ชี

คำสำคัญ : แม่ชี, บทบาท, พัฒนาสังคม

Abstract

This article is my endeavor to understand the nun's role and social development with changing role of nun's work area and the leader of social developing organization. Recently, there are lots of nun's social developing organization but, unfortunately it's less studied or interested by any scholar. Most of them, often focus on nun's status instead. In addition to review literature of nun organization in developing youth, as a result, most of them still had administration so few. Moreover, nun should learn and adjust with flexibility to accord properly the target, the unprivileged children. The problem that had been

* ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา Department of Religion and Philosophy, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University, Thailand.

** นักวิชาการอิสระ Independent Scholar

presented the overall, is very necessary to have some department to intervene building some strategy or solution in nun's work.

Keywords: Nun, Role, Social development

บทนำ

ในปัจจุบันนี้ นอกจากพระสงฆ์บางส่วนซึ่งมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์แล้วในอีกด้านหนึ่งแม่ชีได้เริ่มมีบทบาทและหันมาทำงานในด้านการสงเคราะห์ให้แก่ประชาชนเช่นกัน แม่ชีนั้นได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ด้วยสภาพแวดล้อมของแม่ชียังคงต้องมีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกับสังคมภายนอก และในท่ามกลางปัญหาสังคมต่าง ๆ มากมาย ทำให้แม่ชีได้เข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือพระพุทธศาสนาและสังคม ในทำนองเดียวกัน ผู้เขียนได้มองเห็นความเคลื่อนไหวในบทบาทและหน้าที่ของแม่ชีกับงานสังคมสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ เช่น สงเคราะห์การศึกษาให้กับเด็กผู้ด้อยโอกาสทางสังคม การสงเคราะห์สาธารณสุข และการพยาบาล เป็นต้น ดังนั้น ผู้เขียนจึงให้ความสนใจในการทำงานของแม่ชี โดยเฉพาะการก้าวเข้าไปมีส่วนในการพัฒนาและการจัดการศึกษาช่วยเหลือเด็กผู้ด้อยโอกาส เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสทางสังคมและได้รับการพัฒนาศักยภาพในความเป็นมนุษย์ ซึ่งบทความเรื่องนี้จะกล่าวถึงบทบาทของแม่ชีกับการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กผู้ด้อยโอกาส แต่ในที่นี้ต้องการอธิบายเฉพาะแม่ชีในเถรวาทีเท่านั้น โดยจะแบ่งเนื้อหาหลักของบทความเป็น 3 ส่วน คือ 1. ความเป็นมาของแม่ชีในประเทศไทย 2. บทบาทของแม่ชีที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อเกื้อกูลสังคม 3. ข้อเสนอแนะและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาองค์กรของแม่ชีต่อการพัฒนาเด็กผู้ด้อยโอกาส เพื่อในท้ายที่สุดจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยและช่วยให้องค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ทำงานช่วยเหลือเด็กผู้ด้อยโอกาสมองเห็นปัญหาได้ดีขึ้น

ความเป็นมาของแม่ชีในประเทศไทย

เรื่องราวความเป็นมาของแม่ชีในประเทศไทยนั้นไม่ได้ปรากฏหลักฐานที่แน่นอนว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด แต่เราได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของแม่ชีในประเทศไทยผ่านทางจดหมายเหตุหรือบันทึกของชาวต่างชาติที่ได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทย ดังนี้ ปีเตอร์ สกิลลิง (Peter Skilling) ได้ศึกษาเรื่องราวของแม่ชี พบว่าหลักฐานที่กล่าวถึงแม่ชี โดยชาวดัตช์ ชื่อโยส เซาเติน (Joost Schouten) ซึ่งเป็นผู้จัดการบริษัทการค้าอินเดียตะวันออกของฮอลันดา ที่ได้เดินทางมายังแผ่นดินสยามครั้งแรกในรัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรม เมื่อปี ค.ศ. 1624-1629 (พ.ศ. 2167-2172) เซาเตินได้กล่าวถึงแม่ชีว่า “พวกชีเหล่านี้จะอยู่ในวัดตลอดเวลา และร่วมในพิธีต่าง ๆ ในการบูชาพระเจ้า ทั้งนี้เพื่อจะมีส่วนร่วมในการกุศลนั้นการที่พวกชีปฏิบัติตนเช่นนี้ ก็กระทำด้วยใจสมัครหามิกฎเกณฑ์ข้อใดมาบังคับให้กระทำไม่” (ซึ่งเป็นสำนวนแปลของ ขจร สุขพานิช) และอีกครั้งในรัชสมัยของพระเจ้าปราสาททอง เมื่อช่วงปี ค.ศ. 1633-1636 (พ.ศ. 2176-2179) โดยเยเรเมียส ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) หรือที่คนไทยเรียกว่า “วันวลิต” เป็นพ่อค้าชาวดัตช์ ซึ่งได้เข้ามาดูแลกิจการในอยุธยาต่อจากเซาเติน ในเรื่องแม่ชีนั้นทั้งเยเรเมียสกับเซาเตินได้สรุปตรงกันดังที่กล่าวไป และเยเรเมียสได้ขยายข้อความในบันทึกเพิ่มขึ้นมาว่า “ไม่พบหญิงสาวบริสุทธิ์ หรือหญิงมีครรภ์มาเป็นแม่ชี” (วันชนะ กล้าแก้ว, 2560 จะเห็นได้ว่า เรื่องราวของแม่ชีถูกบันทึกมาเป็นเวลานานแล้วเกือบสี่ร้อยปี อย่างไรก็ตาม จากหลักฐานของชาวต่างชาติทำให้เห็นวิถีชีวิตของแม่ชีในช่วงสมัยอยุธยา ว่าส่วนใหญ่มีบทบาทภายในวัด และในปัจจุบันนี้แม่ชีในประเทศไทยนั้นได้แบ่งออกเป็นหลายคณะด้วยกันมี 4 คณะ คือ

1. กลุ่มที่นุ่งหม้อสิกรัก โขนผมโกนคิ้ว สมทาทนศิลป์ 10 ซึ่งเป็นศิลปะของสามเณร ซึ่งได้รับแบบอย่างมาจากแม่ชีเขียนนาร์ เรียกว่า “ศิลปะจารี”
2. กลุ่มที่นุ่งหม้อสีเหลือง โขนผมโกนคิ้ว สมทาทนศิลป์ 10 หรือสมทาทนศิลป์ 8 เรียกว่า “สังฆินี”
3. กลุ่มที่นุ่งขาวห่มขาว ไม่โกนผมและไม่โกนคิ้ว สมทาทนศิลป์ 8 เรียกว่า ชีพราหมณ์ ซึ่งส่วนมากมักจะบวชชั่วคราว ไม่ได้ตั้งใจอยู่รักษาศีล 8 ตลอดไป
4. กลุ่มที่นุ่งขาวห่มขาว โขนผมโกนคิ้ว สมทาทนศิลป์ 8 เป็นนิสิตซึ่งกลุ่มที่ 4 เป็นกลุ่มที่ผู้เขียนกำลังจะกล่าวถึงและศึกษาบทบาทของแม่ชีในการพัฒนาสังคม (ประคอง สิงหนาทนิตธิกรัณ, 2516, หน้า 40)

บทบาทของแม่ชีที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อเกื้อกูลสังคม

จากความเป็นมาของแม่ชีที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น ได้ช่วยให้เข้าใจที่มาและประวัติศาสตร์ของ แม่ชี ต่อจากนี้ ผู้เขียนจะทำความเข้าใจและแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของแม่ชีไทย โดยในการศึกษาจะอาศัยงานเขียนจากเหล่านักวิชาการที่ศึกษาต่อในประเด็นนี้ และวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เขียน เพื่อจะตอบประเด็นที่ได้ตั้งไว้ ผู้เขียนขออภิปรายถึงการปรับเปลี่ยนความเข้าใจในความเป็นแม่ชีของคนในสังคมปัจจุบันเสียก่อน อาจกล่าวได้ในปัจจุบัน แม่ชีได้เข้ามามีส่วนช่วยเหลือในกิจการงานสังคม เพราะก่อนหน้านี้คนมักจะมีอคติต่อเรื่องราวของแม่ชีว่าเป็นเพียงคนรับใช้พระสงฆ์ ในทำนองคล้าย ๆ กับคนกลุ่มน้อย และชายขอบ ซึ่งมีน้อยคนที่จะกล้าพูดออกมา จนกลายเป็นที่มาของความคิดหรือลึกลับที่ว่า “ออกหัก ไปบวชชี” หรืออาจมองว่า แม่ชีคือผู้สิ้นหวังในชีวิต ความคิดเช่นนี้เป็นอคติที่ถูกสร้างขึ้นมาเป็นเวลานาน จนทุกวันนี้ก็ยังมีความคิดเช่นนี้อยู่เรื่อยไป อย่างไรก็ตาม นี่ไม่ใช่ประเด็นสำคัญที่จะกล่าวถึงกับการผูกติดกับอคติของผู้คนในสังคม แม้กระนั้น ผู้เขียนมีความหวังว่าบทความนี้จะสามารถดึงให้คนในสังคมไม่มากก็น้อย หลุดพ้นจากการผูกติดกับอคติที่สมมติขึ้น ก่อนที่จะกล่าวถึงบทบาทของแม่ชี ผู้เขียนมีข้อคำถามอย่างหนึ่งเกี่ยวกับสถานภาพของแม่ชี เพราะการเข้าใจสิ่งนี้จะช่วยให้เข้าใจถึงบริบทของสังคมไทย ที่แสดงให้เห็นถึงการตีความและทัศนคติที่แตกต่างกันต่อสถานภาพของแม่ชี ในกลุ่มแรกคือกรมการศาสนา กระทรวงคมนาคม กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงต่างประเทศ และกระทรวงการคลังที่ไม่ถือว่าแม่ชีเป็นนักบวช ถือเป็นเพียงอุบาสิกาเท่านั้น และกลุ่มที่สอง คือ กระทรวงมหาดไทยตีความว่าแม่ชีเป็นนักบวช จึงไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้ง เห็นได้ว่าสถานภาพของแม่ชีในโครงสร้างสถาบันพระพุทธศาสนาจึงอยู่ท่ามกลางระหว่างนักบวชกับอุบาสิกา (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2551, หน้า 342) และพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525, หน้า 269) ได้ให้คำนิยามของคำว่า “ชี” ไว้ว่า “ชี นักบวช เช่น ชีปะขาว เรียกหญิงที่นุ่งขาว ห่มขาว โขนคิ้ว โขนผม ถือศีลว่า แม่ชี” ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นผลพวงที่ทำให้สถานภาพของแม่ชีไทยค่อนข้างจะคลุมเครือ และทำให้ทัศนคติของผู้คนโดยทั่วไปมักจะมองได้สองแง่มุมว่า ประการแรกมองว่าแม่ชีเป็นนักบวช และประการที่สองแม่ชีคืออุบาสิกา ซึ่งจากความไม่ชัดเจนของสถานภาพของแม่ชี ย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของแม่ชีอีกด้วย และจากข่าวที่จะปรากฏต่อจากนี้ เราจะได้เห็นปัญหาแม่ชี ซึ่งจะเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นปัญหาความไม่เท่าเทียมทางด้านสังคมและข้ออ้างบางอย่างเพื่อกำหนดกรอบของแม่ชีไว้ตามอำนาจของรัฐในขอบเขตที่มีข้อจำกัด อย่างไรก็ตาม มีรายงานข่าวจากกระทรวงการคลัง ไม่อนุญาตให้แม่ชีรับสิทธิการลงทะเบียน เพื่อสวัสดิการแห่งรัฐ และให้คำชี้แจงว่าเหตุที่ไม่สามารถให้รับสิทธิ เพราะแม่ชีพร้อมไปด้วยปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต อีกทั้งยังไม่ต้องประกอบสัมมาอาชีพ จึงไม่เข้าเกณฑ์ในการหาเลี้ยงชีพเพื่อนำมาใช้จ่ายเพื่อเข้าถึงปัจจัย 4 และไม่จำเป็นต้องถือครองหรือสะสมทรัพย์สิน เงินฝาก สลากออมทรัพย์ และที่ดินอยู่แล้ว ทำให้แม่ชีที่ไปคอยลงทะเบียนรับสิทธิต้องเดินทางกลับ (กรุงเทพธุรกิจ, 2560)

จากรายงานข่าวที่ปรากฏทำให้ผู้เขียนรู้สึกแปลกใจ หากย้อนกลับไปพิจารณาข้อมูลของฉัตรสุมาลย์ ตามที่กระทรวงการคลังได้ระบุสถานภาพของแม่ชีว่าเป็นเพียงอุบาสิกา แต่เหตุใดแม่ชีถึงถูกตัดขาดจากสิทธิที่ควรจะได้รับ

ลงทะเบียนเพื่อขอรับเงิน ในเมื่อสถานภาพของแม่ชีเป็นฆราวาส การพิจารณาปัญหานี้ ทำให้ผู้เขียนมองว่าองค์กรของรัฐบาลมีการตีความสถานะแม่ชีไม่ถูกต้อง และยังไม่มีการยืนยันข้อสรุปที่ชัดเจน ผลที่ตามมาจากข้ออ้างที่ใช้กำหนดไว้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาแม่ชีเช่นนี้ ทำให้แม่ชีจำนวนมากถูกปิดกั้นโอกาสทางสังคม และไม่ได้สิทธิที่ควรจะได้รับในสถานภาพที่เป็นอุบาสิกาสักอย่างก็ตาม แม้ว่าจะมีการนิยามหรือระบุในเรื่องสถานภาพของแม่ชี ด้วยมุมมองที่แตกต่างกัน ท้ายที่สุดก็ยังไม่ได้อธิบายของสถานภาพแม่ชีที่ชัดเจน

ในขณะเดียวกัน ในสายตาของสังคมทั่วไปมองว่าแม่ชีเป็นเพียงผู้ขอ มิใช่ชนกบวชและมีได้มีหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังมีชาวเรือนขาวบ้านพลอมตัวบวชเป็นชีเพื่อหากิน ความเข้าใจดังกล่าวทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยศรัทธาและไม่นิยมทำบุญกับแม่ชี (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2551, หน้า 346) สิ่งที่ฉัตรสุมาลย์กล่าวนั้นทำให้เห็นทัศนคติและความคิดของคนในสังคมไทยที่มีต่อแม่ชี ผู้เขียนมองว่าเพราะสถานภาพของแม่ชียังไม่ได้มีการยอมรับและถูกจัดว่าอยู่ในกลุ่มหนึ่งอย่างชัดเจน ซึ่งถือว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อการให้ความหมายและกำหนดสถานภาพแม่ชีไปในทิศทางต่าง ๆ อาจทำให้คนทั่วไปในสังคมยังคงไม่เข้าใจในตัวตนของแม่ชี บ้างก็มองว่าเป็นคนชายขอบ คนกลุ่มน้อย เป็นต้น ด้วยทัศนคติเหล่านี้ทำให้การดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของแม่ชีจึงค่อนข้างลำบาก

นอกจากนี้งานวิจัยของ ปาริชาติ สุวรรณบุบผา (2545, หน้า 12) ได้เสนอมุมมองเรื่องสถานภาพแม่ชีที่น่าสนใจว่า แม่ชีนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพตนเองให้เป็นที่ยอมรับ ศรัทธา ด้วยการกระทำ และการประพฤติปฏิบัติ มีบทบาทที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา และสังคม ในขณะเดียวกันการที่จะได้เปลี่ยนแปลงสถานภาพนั้นจะเกิดขึ้นได้ จึงขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของตัวแม่ชีเอง ระบบสังคม รวมทั้งทัศนคติของคนในสังคมอีกด้วย ซึ่งจะช่วยให้แม่ชีเปลี่ยนแปลงสถานภาพตนเองได้ และเป็นที่เคารพนับถือ จากมุมมองดังกล่าว ผู้เขียนมีความเห็นด้วยกับความพยายามที่จะเสนอแนะมุมมองต่อสถานภาพแม่ชี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้ แม้ว่าสถานภาพแม่ชีตอนนี้จะยังไม่ปรากฏชัด แต่ด้วยความตั้งใจของ แม่ชีที่มีความมุ่งมั่นต่อการช่วยเหลือสังคม โดยการแสดงบทบาทตามความเหมาะสมของตนเอง ทำให้สังคมบางส่วนมีทัศนคติที่ดี เริ่มมองแม่ชีในทางที่ดีและให้ความเคารพ

ต่อจากนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงบทบาทแม่ชีไทยที่มีต่อสังคม อีกทั้งมองแม่ชีเมียนมาร์ (ศีลาชิน) กับแม่ชีศรีลังกา (ทศศีลมาตา) ผ่านงานเขียนของนักวิชาการ ถึงแม้ว่าในงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแม่ชีประเทศเมียนมาร์กับแม่ชีประเทศศรีลังกาดูเหมือนจะไม่ได้เกี่ยวกับประเทศไทย แต่ผู้เขียนมองว่าน่าจะเป็นงานที่ให้ประโยชน์ในแง่ของการศึกษาเปรียบเทียบ และได้เห็นบทบาทของสตรีเหล่านี้ต่อสังคม เมื่อพิจารณาบทบาทของแม่ชีในสังคมไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังที่เรารวบรวมกันไว้ว่าชีวิตและความเป็นอยู่ของแม่ชีต้องพึ่งพาตนเอง ไม่ได้มีผู้อุปการะ รวมทั้งมีบทบาทหน้าที่ทำอาหารถวายและ ประณิบัติรับใช้พระสงฆ์ และรับผิดชอบทำความสะอาดภายในวัด พร้อม ๆ กับการถือศีล การปฏิบัติธรรม และการทำวัตรเช้า-เย็น แต่ในอีกด้านหนึ่งจากบทความของอชิว่า (Ashiwa, 2015, หน้า 25) ได้กล่าวว่า ศีลาชิน ซึ่งเป็นชื่อเรียกของผู้หญิงถือศีล 10 ในบริบทของสังคมเมียนมาร์ จะพบว่าการใช้ชีวิตของศีลาชินใน เมียนมาร์นั้นได้รับการยอมรับและความเคารพจากสังคม อีกทั้งรัฐบาลให้การดูแล มีโอกาสได้รับการศึกษาและศึกษาพระไตรปิฎกบาลี บทบาทของศีลาชินส่วนใหญ่ในเมียนมาร์มุ่งเน้นการศึกษาเป็นหลัก ในทางตรงกันข้าม บทบาทและการใช้ชีวิตของแม่ชีไทยมักจะมีเพียงแค่การทำความสะอาดและการทำกับข้าวถวายพระสงฆ์

งานเขียนของอชิว่าข้างต้น ทำให้ผู้เขียนเข้าใจว่า บทบาทของศีลาชินนั้นให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นหลัก เป็นเพราะบริบททางโครงสร้างทางสังคมที่เอื้ออำนวยและช่วยส่งเสริมสนับสนุนศีลาชินเหล่านี้ให้มีความรู้ความสามารถ และอาจเป็นเพราะด้วยระบบความเชื่อ และระบบคุณค่าส่งผ่านมายังผู้คนในสังคมอย่างตายตัว แนบแน่น ทำให้คนในสังคมให้คุณค่าและเคารพศีลาชินเหล่านี้ ซึ่งมีความแตกต่างจากแม่ชีไทย เนื่องจากบริบทสภาพสังคมไม่ได้ให้ความสำคัญ และอาจไม่ได้คิดว่า

แม่ชีเป็นทรัพยากรบุคคลที่ควรค่าแก่การช่วยเหลือหรือสนับสนุน ดังนั้นโอกาสที่แม่ชีจะได้รับการพัฒนาจากรัฐหรือได้รับการดูแล อาจไม่มีหรือแทบจะไม่มีก็ได้ ทำให้แม่ชีต้องดูแลตัวเองและพึ่งตนเองมากกว่าที่จะต้องรอความช่วยเหลือจากสังคม ส่วนในบริบทของทศิลมาตาในศรีลังกา ทศิลมาตา คือ อุบาสิกาผู้ถือศีล 10 เช่นเดียวกับกับศีลาชิน ซึ่งเหล่าทศิลมาตาในระยะแรก ๆ นั้นได้รับการยอมรับและได้รับการสนับสนุนจากสังคมเป็นอย่างมาก เพราะกลุ่มทศิลมาตาเหล่านี้เป็นผู้มีการศึกษา และมีฐานะดี มาจากเมืองใหญ่ที่สำคัญ เช่น เมืองโคลัมโบและเมืองแคนดี้ แต่ในระยะหลังนี้กลุ่มทศิลมาตาไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมซึ่งแตกต่างจากในสมัยระยะแรก เนื่องจากกลุ่มทศิลมาตาที่มาบวชในระยะหลังส่วนมากเป็นผู้มีฐานะยากจนและมาจากชนบท อย่างไรก็ตามสถานภาพกลุ่มทศิลมาตาเหล่านี้ได้รับการยอมรับและอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของรัฐบาล อีกทั้งมีการจัดการดูแลสวัสดิการและสภาพความเป็นอยู่ของเหล่าทศิลมาตา (Barnes, 1996, p. 265)

งานเขียนของ บาร์นส์ (Barnes, 1996, p. 272) ได้อธิบายไว้ว่า ศีลาชินได้รับการยอมรับและความเคารพจากสังคมมากกว่าแม่ชีและทศิลมาตา ส่วนสถานภาพทางกฎหมายของศีลาชินนั้นเป็นอุบาสิกา และมีข้อจำกัดทางการเมืองไม่สามารถลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้ในทำนองเดียวกันกับแม่ชีและทศิลมาตา ในช่วงศตวรรษที่ 19 มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า กษัตริย์มินดอน (Mindon) ได้เชิญศีลาชิน 2 รูป เข้ามาในพระราชวังเพื่อสอนธรรมแก่พระมเหสีของพระองค์ ดังนั้นภายใต้ของสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม อีกทั้งข้อวัตรปฏิบัติและความรู้ด้านวิปัสสนากรรมฐานของศีลาชิน จึงทำให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งศีลาชินนั้นสามารถออกบิณฑบาตได้ แม้ว่าผู้คนจะนิยมทำบุญกับพระมากกว่าศีลาชินก็ตาม แต่ก็มีผู้คนศรัทธาทำบุญกับศีลาชินเหมือนกัน อย่างไรก็ตามจำนวนเงินที่ผู้คนมาทำบุญกับศีลาชินอาจจะไม่เท่ากับพระสงฆ์ (ภิกษุณีเล็ก เซโสม, 2534, หน้า 1-4)

จากบริบทข้างต้น ได้ชี้ให้เห็นถึงสถานภาพศีลาชิน แม่ชีและทศิลมาตา ด้วยลักษณะโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม ทำให้แบบแผนการดำรงชีวิตมีทั้งความแตกต่างกันและมีความคล้ายคลึงกันอยู่บ้าง ดังนั้นจากการที่ผู้เขียนศึกษาแม่ชี ศีลาชิน และทศิลมาตา จากงานเขียนของนักวิชาการ ทำให้ผู้เขียนมีความเห็นสอดคล้องกับบานส์ว่าในบรรดาแม่ชี ศีลาชิน และทศิลมาตา ศีลาชินนั้นได้รับการดูแลจากรัฐบาลเมียนมาร์ และจากโครงสร้างทางสังคมที่ให้การยอมรับและเคารพมากที่สุด รองลงมาคือทศิลมาตาที่รัฐบาลประเทศศรีลังกาให้การดูแลจัดการสวัสดิการให้กับเหล่าทศิลมาตา และลำดับท้ายสุดคือ แม่ชีไทย ผู้เขียนมองว่าเป็นสภาวะการณ์อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะบริบทสังคมไทย ซึ่งบ่งบอกว่าแม่ชีเป็นบุคคลที่อยู่ในสภาพที่ไร้ตัวตนหรือไร้อัตลักษณ์ อาจกล่าวได้ว่า สังคมมองไม่เห็นพวกเขา

การที่หยิบยกเรื่องแม่ชีมากล่าวในที่นี้ ถือเป็นการพยายามอย่างหนึ่งของผู้เขียนที่มีความมุ่งหมายให้เปลี่ยนวิธีมองแม่ชี เพื่อที่สังคมจะได้ไม่ยึดเพียงว่าบทบาทของแม่ชีอยู่เพียงในวัดและกันครัว ซึ่งเป็นภาพสะท้อนบริบทพื้นที่ทางกายภาพและจากวัฒนธรรมของสามประเทศที่กล่าวไป ทำให้ทราบว่าแต่ละที่มีมุมมองต่อแม่ชีนั้นไม่เหมือนกัน สิ่งสำคัญที่จะเน้นย้ำต่อจากนี้ คือ ผู้เขียนจะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและบทบาทของแม่ชีที่เข้ามาช่วยพัฒนาและเยียวยาสังคม ประการต่อมาจะยกตัวอย่าง ภารกิจการช่วยเหลือสังคมของเหล่าอุบาสิกา ผู้ถือศีล 10 ในเบื้องต้นขอเริ่มต้นด้วยการมองทศิลมาตาก่อนเป็นลำดับแรก และจากงานเขียนของบลอส (Bloss, 2005, pp. 3-4) ได้นำเสนอบทความเกี่ยวกับ การออกบวชของผู้หญิงในศรีลังกา ช่วยทำให้ทราบบริบทของทศิลมาตาในศรีลังกา ว่าพัฒนาการบวชของทศิลมาตาเริ่มต้นมาจากสตรีชาวสิงหลที่มีชื่อว่า แคทเธอริน เดอ อัลวิส (Catherine de Alwis) หรืออีกชื่อคือ สุธรรมจารี (Sudharmacari) ซึ่งได้ไปศึกษาพระพุทธศาสนาจากประเทศพม่า เมื่อกลับจากพม่าก็ได้รับเริ่มให้มีการบวชทศิลมาตา ขณะเดียวกันยังได้มีการสร้างโรงเรียนให้กับเด็กผู้ด้อยโอกาสและช่วยเหลือเด็กที่ถูกทอดทิ้ง โดยจัดการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม โรงเรียนแห่งนี้มีชื่อว่า “อารามของเลดี้เบลค์” (Lady Blake's Aramaya)

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นนี้ งานเขียนของบลอสได้ชี้ให้เห็นว่า ทศศิลมาตาไม่ได้แค่เพียงบวชเข้ามาเพื่อปฏิบัติธรรมเพียงอย่างเดียว แต่ทศศิลมาตาเหล่านี้ได้ออกมาเคลื่อนไหวและช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส บลอสได้ตั้งข้อสังเกตอีกว่า ในการปฏิบัติการช่วยเหลือสังคมทั้งพระและแม่ชี มีแนวคิดที่เหมือนกับคำสอนของศาสนาคริสต์ ซึ่งทำให้เกิดข้อคำถามว่าการดำเนินการนี้ไม่ใช่แนวคิดและจารีตของพระที่จะออกมาทำงานเพื่อช่วยเหลือผู้คน เขาตั้งคำถามว่า แนวคิดดังกล่าวขัดแย้งกับหน้าที่ของพระหรือไม่ รวมทั้งยังมีความเห็นต่อทศศิลมาตาอย่างน่าสนใจ ซึ่งบลอสได้เน้นย้ำว่า บทบาทในการช่วยเหลือสังคมโดยสตรีผู้ถือศีล 10 เป็นสิ่งที่น่าจับตามองและควรที่จะทำการสำรวจความเคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงในบริบทของสังคมในประเทศศรีลังกาต่อไป (Bloss, 2005, pp. 12-17) ในบริบทของพม่า จะขอยกตัวอย่างงานวิจัยของ HninWat Yee ซึ่งช่วยให้เข้าใจบริบทของศาสนาในอดีตแทบจะไม่เกี่ยวข้องในการทำงานด้านสังคมเลย ชีวิตของศาสนาส่วนใหญ่จะเน้นปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎก แต่ในปัจจุบันศาสนาได้เข้ามามีส่วนในการช่วยเหลือและมีบทบาทสอนหนังสือเด็กผู้ด้อยโอกาส (HninWat Yee, 2011, p. 2)

นอกจากนั้น ประเด็นบทบาทของศาสนาที่เด่นชัด ไคน์ (Khine, 1999, p. 74) ได้พบว่า ศาสนาที่มีความรู้และความสามารถในการสอนวิปัสสนากรรมฐานและตั้งศูนย์การปฏิบัติธรรมะ เช่น ศูนย์วิปัสสนามหาโพธิ์ เมืองมณฑลเย ในอีกด้านหนึ่งศาสนาได้ทำงานช่วยสังคม เช่น การสร้างศูนย์สำหรับเลี้ยงเด็กกำพร้าและดำเนินการจัดการสอน เช่น Myawaddy Learning Center เมืองมณฑลเย ซึ่งศูนย์นี้สอนวิชาพื้นฐานทั่วไปและวิชาพระพุทธศาสนา และชี้ให้เห็นว่าองค์กรของแม่ชียังขาดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามมีข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่างไคน์กับ ฉัตรสุมาลย์ คือที่เมืองย่างกุ้ง ศาสนาไม่สามารถสอนวิปัสสนากรรมฐานได้เหมือนศาสนาที่เมืองมณฑลเย เนื่องจากการสอนวิปัสสนากรรมฐานนั้นจำกัดเฉพาะพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น (ฉัตรสุมาลย์, 2560) ส่วนในกรณีของแม่ชีไทยนั้น เมื่อสถาบันแม่ชีไทยได้จัดตั้งขึ้น ทำให้แม่ชีได้มีโอกาสศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ในความเป็นจริงแล้วโอกาสที่แม่ชีจะได้พัฒนาตนเองทั้งทางปริยัติและทางปฏิบัตินั้นแทบจะไม่ได้รับโอกาสนั้นเลย เพราะส่วนใหญ่การดำเนินชีวิตของแม่ชีต้องทำงานในวัดโดยเฉพาะโรงครัว (สมฤทธิ์ ลือชัย, 2558, หน้า 77) ถึงแม้ว่าทางคณะสงฆ์ได้เปิดโอกาสให้แม่ชีได้เข้ามาศึกษาภาษาบาลี ศึกษาพระอภิธรรมด้วย (จำเนียร แสงสิน, 2544, หน้า 3)

ในปัจจุบันมีการก่อตั้งสำนักชี แต่ก็มีแม่ชีบางส่วนที่ยังคงอาศัยอยู่ในวัดและสำนักสงฆ์ อย่างไรก็ตาม สำหรับการก่อตั้งองค์กรสถาบันแม่ชีไทยนั้น ทำให้แม่ชีได้เข้ามามีบทบาทในศาสนาและมีการกิจต่อสังคมมากขึ้น เพราะเป้าหมายของการจัดตั้งองค์กรคือการได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาและการทำงานช่วยเหลือสังคม ดังนั้นบทบาทของแม่ชีได้เปลี่ยนไปมาก ในขณะเดียวกันท่ามกลางวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในส่วนโครงสร้างของสังคมนั้น ผลักดันให้แม่ชีมีบทบาทเข้าร่วมและทำหน้าที่เป็นพลังขับเคลื่อนเพื่อแก้ปัญหาและคลี่คลายวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม และโดยเฉพาะสำนักแม่ชีบางแห่งมีบทบาทจนกลายเป็นที่ยอมรับในสังคม เช่น เสถียรธรรมสถาน ซึ่งในงานวิจัยของ สโรชา คุณาธิปพงษ์ (2551, หน้า 51) ได้กล่าวถึงแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ผู้ก่อตั้งเสถียรธรรมสถาน สถานที่ปฏิบัติธรรมเพื่อมุ่งเน้นการดำเนินงานด้านการสานสัมพันธ์ครอบครัว ตัวอย่างงานของท่านที่ทำ เช่น การทำงานโครงการบ้านสายสัมพันธ์ โครงการจิตประภัสสร (มารดาผู้ตั้งครรภ์มาปฏิบัติธรรม) เป็นต้น ขณะเดียวกันได้ทำงานด้านการส่งเสริมการศึกษาสำหรับเด็กเล็กด้วยการตั้งโรงเรียนอนุบาล และอุปถัมภ์ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ของโรงเรียนวัดศิริพงษ์ธรรมนิมิต และในระดับอุดมศึกษาได้จัดตั้งสถาบันสาวิกาสิกขาลัย ด้วยความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ประทุม อังกูโรหิต, 2554, หน้า 39)

ประการต่อไปจะกล่าวถึง สถานศึกษาธรรมจารีนิเวศวิทยาปากท่อ จังหวัดราชบุรี ซึ่งจากงานวิจัยของ พระมหาสิทธิศักดิ์ การรัมย์ (2547, หน้า 76) ได้กล่าวถึง แม่ชีที่มีบทบาทต่อการจัดการศึกษาให้กับเด็กหญิงผู้ด้อยโอกาส ซึ่งเป็นระยะเวลา 26 ปีแล้วที่โรงเรียนแห่งนี้ได้ดำเนินการเพื่อให้การศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม โดยจัดการเรียนการสอนในรูปแบบของการศึกษานอกระบบ จากภาพรวมของงานเขียนที่ได้ศึกษาบทบาทของแม่ชี ทำให้ผู้เขียนได้เข้าใจในบทบาทของแม่ชีมากขึ้น

ในขณะที่ภาพสังคมในอดีตเราจะพบว่าแม่ชีเป็นมีเพียงบทบาททรง คือ ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ช่วยพระสงฆ์ ด้วยกาลเวลาที่เปลี่ยนผ่านและสภาพปัญหาสังคม ซึ่งในปัจจุบันทำให้แม่ชีบางกลุ่มมองเห็นปัญหาของสังคม จึงเข้ามามีส่วนในการช่วยเหลือและเยียวยาสังคมในแง่มุมของงานเขียนข้างต้นช่วยให้มองเห็นความเชื่อมโยงของแม่ชีกับสังคม โดยที่แม่ชีมีพื้นที่การทำงานของตนเองและเป็นผู้นำในองค์กร อย่างไรก็ตามจากกล่าวได้ว่า ฐานะและบทบาทของแม่ชีไทยนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้ออำนวยโดยมีกลุ่มคน หรือปัจเจกบุคคลซึ่งยอมรับและศรัทธาในตัวแม่ชี ในขณะที่แม่ชีส่วนใหญ่ก็มีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนสถานภาพและบทบาทของตัวเองให้ดีขึ้น โดยเฉพาะการมีโอกาสได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ทำให้แม่ชีได้มีโอกาสพัฒนาตนเอง ตลอดจนมีความรู้ความสามารถที่จะสามารถดูแลช่วยเหลือสังคม จากงานเขียนของนักวิชาการที่ได้เสนอบทบาทของแม่ชี ศีลาจีน และทศศีลมาตาต่อการดำเนินงานช่วยเหลือประชาชนและสังคม โดยเฉพาะสิ่งที่น่าสนใจคือสตรีเหล่านั้นได้เป็นผู้นำและริเริ่มในการสร้างองค์กร ทำให้มีพื้นที่การทำงานของตนเองต่อการทำหน้าที่ขับเคลื่อนช่วยเหลือสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการที่สอดคล้องกันคือ การให้ความสำคัญกับการศึกษา โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง และคนด้อยโอกาสทางสังคม

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่องานเขียนการพัฒนาองค์กรแม่ชีต่อการพัฒนาเด็กด้อยโอกาส

ประเด็นก่อนหน้า ผู้เขียนได้พิจารณาถึงสถานภาพของแม่ชีไทย และบทบาทของเหล่าอุบาสิกาทั้งสามประเทศกับการถือกำเนิดสังคม จากการวิเคราะห์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ คงพอจะเป็นพื้นฐานให้ผู้เขียนช่วยมองเห็นภารกิจของแม่ชีที่มีต่องานช่วยเหลือสังคม สำหรับผู้เขียนเอง เริ่มมองว่าในเมื่อแม่ชีมีบทบาทในการทำงานเพื่อสังคม อีกทั้งยังเป็นผู้บริหารและผู้นำในองค์กรที่มีพื้นที่การทำงานเป็นของตนเอง และในเบื้องต้นของบทความที่พูดถึงแม่ชีกับการดูแลเด็กด้อยโอกาส ซึ่งทำให้ผู้เขียนมีความสนใจประเด็นการบริหารสถานศึกษาของแม่ชีต่อเด็กด้อยโอกาสทางสังคม ในส่วนนี้ของบทความจะเป็นการทบทวนการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์กรของแม่ชีต่อการพัฒนาเด็กด้อยโอกาส โดยทั้งนี้จะเลือกงานวิจัยที่มีความสอดคล้อง แต่มีจุดประสงค์หลักเพื่อต้องการศึกษาถึงแนวคิดและองค์ความรู้ที่จะนำมาเพื่อการพัฒนาองค์กรของแม่ชี จากงานวิจัยของปาริชาติ สุวรรณบุบผา (2545, หน้า 39-94) ถือได้ว่าเป็นงานวิจัยชิ้นแรก ๆ และเป็นงานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่บุกเบิกการศึกษาแสดงให้เห็นถึงภาพรวมทั้งหมดเกี่ยวกับแม่ชีกับการจัดการศึกษา การศึกษาวิจัยนี้เป็นแนวทางกว้าง ๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าแม่ชีนั้นล้วนมีบทบาทสำคัญในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา โดยเฉพาะการจัดการศึกษาให้กับเด็กด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งข้อค้นพบจากงานวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่า องค์กรของแม่ชีที่ได้เข้ามาช่วยเหลือเด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษาซึ่งมีอยู่ 2 องค์กร คือ สถานศึกษาธรรมจารีนิเวทยา จังหวัดราชบุรี และสถานศึกษาธรรมจารีนิเวทยาภาคเหนือ จังหวัดลำพูน ทั้งสององค์กรมีเป้าหมายที่เหมือนกัน คือ ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กผู้หญิงที่ด้อยโอกาสโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ และรูปแบบการจัดการศึกษาเป็นแบบนอกระบบ แต่สิ่งที่แตกต่างกันของสององค์กร คือ ธรรมจารีนิเวทยา จังหวัดราชบุรี นักเรียนไม่บังคับให้โกนผมบวชชี แล้วแต่ความสมัครใจของนักเรียน แต่ทั้งนี้เด็กนักเรียนจะต้องมีการรักษาศีล 8 ส่วนที่ธรรมจารีนิเวทยา จังหวัดลำพูน นักเรียนที่เข้ามาศึกษาจะต้องโกนผมและบวชเป็นแม่ชี เพื่อสะดวกต่อการดูแล และเด็ก ๆ จะได้มีโอกาสได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเฉพาะวันโกนกับวันพระ เด็ก ๆ จะได้รับการอบรมทางศีลธรรม และได้ใกล้ชิดกับคำสอนทางพระพุทธศาสนามากขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงปัญหาของสถานศึกษาธรรมจารีนิเวทยานั้น บรรดาเด็กที่เข้ามาับการศึกษาเป็นเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีปัญหาแตกต่างกัน คือ เด็กกำพร้า เด็กยากจน เด็กที่ได้รับความรุนแรงจากคนในครอบครัว และเด็กที่ถูกปล่อยปละเป็นโสเภณี นอกจากนั้นผู้ดำเนินการสอนมีจำนวนน้อย อีกทั้งแม่ชีผู้สอนส่วนใหญ่ไม่ได้จบการศึกษาทางการจัดการสอนโดยตรง อีกทั้งยังมีปัญหาพฤติกรรมของเด็กที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ซึ่งเด็กแต่ละคนมีพื้นเพที่มาจากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแม่ชีเป็นผู้ที่มีความเสียสละ เกื้อกูลต่อสังคม ผู้วิจัยมองว่าควรที่จะมีองค์กรหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละเรื่องไปสนับสนุนเพื่อช่วยเหลือองค์กรของแม่ชีมีพื้นที่การทำงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้เขียนเห็นด้วยกับการเสนอแนะของนักวิจัยในชิ้นนี้ และขอย้ำอีกด้วยว่า นับว่าเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่จะมีองค์กร หรือ

หน่วยงานอื่น ๆ เข้าไปช่วยเพิ่มเติมเสริมต่อในส่วนที่ยังขาดหายไป เพื่อช่วยให้องค์กรนั้นขับเคลื่อนต่อไปได้อย่างเข้มแข็งและสำเร็จ ในจำนวนงานวิจัยที่ผู้เขียนสนใจประเด็นที่จะศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและองค์ความรู้ที่ไปช่วยพัฒนาองค์กรแม่ชีให้สามารถจัดการศึกษาเด็กด้อยโอกาสนั้นมีอยู่อย่างจำกัดและน้อยชิ้น ทั้งนี้ส่วนใหญ่ทิศทางการวิจัยจะมุ่งเน้นในเรื่องของการวิเคราะห์สถานภาพของแม่ชีมากกว่า

งานวิจัยบทบาทของแม่ชีที่มีผลต่อการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชน (พระมหาสิทธิศักดิ์ การรัมย์, 2547, หน้า 125-135) เป็นตัวอย่างงานวิจัยที่เข้าไปศึกษาองค์กรของแม่ชีที่พัฒนาเยาวชน ณ สถานศึกษาธรรมจารีนิ จังหวัดราชบุรี ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษา เพื่อที่จะสะท้อนข้อมูลกลับไปให้แม่ชีได้เห็นและนำไปพัฒนาแก้ไของค์กรของตนเอง เป็นที่น่าเสียดายว่า การวิจัยนี้ไม่ได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก แต่เน้นเพียงการใช้แบบสอบถาม หากการวิจัยมีการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อที่จะได้คุยกับผู้สัมภาษณ์ในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับประสบการณ์ของผู้สัมภาษณ์ จะทำให้เกิดความเข้าใจกับประเด็นปัญหาและอุปสรรค และเข้าใจบริบทของโรงเรียน อันจะทำให้ผู้วิจัยเห็นวิถีชีวิตของนักเรียนรวมทั้งการบริหารงานของแม่ชี นอกจากนี้จะช่วยให้สามารถเข้าใจสิ่งที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันได้ชัดเจน

จากการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้สรุปว่าปัญหาของนักเรียนที่เข้ามาอยู่ในโรงเรียน โดยเฉพาะเด็กในช่วงวัยรุ่น รู้สึกรู้สึกว่าตนเองถูกจำกัดและต้องอยู่ในกรอบตลอดเวลา ทำให้เด็กนักเรียนหนีออกจากโรงเรียน ซึ่งสถานศึกษาแห่งนี้เป็นโรงเรียนประจำ ขณะเดียวกันครูผู้สอนนั้นใช้วิธีอ่านในตำรา และไม่มีเทคนิคในการสอน ทำให้บรรยากาศการเรียนการสอนไม่น่าสนใจและทำให้เด็กเบื่อหน่ายต่อการเรียน งานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งของ อมรรัตน์ สีเนียง (2548, หน้า 91-95) เรื่อง “การปรับตัวทางสังคมภายหลังจบการศึกษาของโรงเรียนธรรมจารีนิ” ซึ่งเป็นวิจัยที่มีการศึกษาสถานที่เดียวกันกับวิจัยดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น จุดประสงค์ในการทำวิจัยนั้น ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนที่ได้จบการศึกษาไปแล้ว เพื่อจะนำผลที่ได้มาเป็นแนวทางในการเพิ่มความสามารถและการพัฒนาการเรียนการสอนเด็กในโรงเรียนธรรมจารีนิ อันจะนำไปสู่การปรับตัวทางสังคมหลังจบการศึกษา ในงานวิจัยนี้ได้นำเสนอแนวทางการ นำคำสอนมาใช้ในการบริหารจัดการการศึกษา นักเรียน กล่าวได้ว่ากิจประจำวันของนักเรียนจะมีการปฏิบัติธรรมควบคู่กับการเรียนอีกด้วย ในด้านผลของการศึกษาพบว่านักเรียนไม่สามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ดูเหมือนว่างานวิจัยของพระมหาสิทธิศักดิ์ได้ให้ข้อเสนอแนะเหมือนกับงานวิจัยของอมรรัตน์ ในแง่ที่ว่า การศึกษาต่อไปควรจะมีการศึกษาในเชิงคุณภาพ และสัมภาษณ์เพื่อให้เห็นการศึกษา วิถีพุทธให้สังคมได้รับรู้มากขึ้น และพัฒนาศักยภาพของโรงเรียนธรรมจารีนิให้เป็นแบบอย่างกับโรงเรียนอื่น

ตัวอย่างงานวิจัยทั้งสองชิ้น ทำให้ผู้เขียนต้องหันมาพิจารณาปัญหาที่เกี่ยวข้องกัน คือ การแก้ไขปัญหาคะดก เด็กแต่ละคนมีพื้นเพที่มาแตกต่างกัน และการพัฒนาองค์กรของแม่ชี ซึ่งผู้เขียนมองว่า หากพิจารณาจากการพัฒนากระแสหลัก นับว่าเป็นความท้าทายที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ องค์กรของแม่ชีจำเป็นต้องมีการปรับตัวและต้องมีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการจัดระเบียบองค์กรของแม่ชีเอง โดยเฉพาะการนำพระธรรมคำสอนมาใช้ในการจัดการศึกษาเยาวชนจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อที่จะรักษาและปกป้องเด็กด้อยโอกาสเหล่านี้ให้เขามีภูมิคุ้มกัน สามารถพึ่งตนเองได้ มีสติและเท่าทันต่อสภาพแวดล้อมภายใต้สภาวะทุนนิยมอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันมีตัวอย่างงานวิจัยบทบาทแม่ชีในฐานะผู้บริหารองค์กรที่มีกระบวนการพัฒนาเด็กและเยาวชน กรณีศึกษามูลนิธิธรรมรักษ์ (จุติภา ทรรพสุทธิ, 2553, หน้า 187-213) แม่ชีนอกจากจะรับอุปการะเลี้ยงดู อีกทั้งให้การศึกษาคณะด้อยโอกาสในสังคมไทย และยังให้ความสำคัญลูกหลานของชนกลุ่มน้อยตามชายแดนไทย-เมียนมาร์ ส่วนรูปแบบจัดการศึกษาของแม่ชีจะเป็นการจัดการศึกษาแบบอัยยาศัย ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยได้อธิบายไว้อย่างน่าสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กร และการถอดบทเรียนขององค์กรแม่ชีเอง เพื่อหาแนวทางการปรับปรุงและเพิ่มความเข้มแข็งให้กับองค์กร

ในอดีตแม่ชีจุติภาได้ปฏิบัติงานในฐานะบทบาทของที่ทำหน้าที่ดูแลเด็กในโรงเรียน เนื่องจากงานของแม่ชีไม่สามารถ

กำหนดทิศทางเองและตัดสินใจอะไรด้วยตัวเองได้ ต้องรอคำสั่งจากพระเท่านั้น จึงหันมาสร้างองค์กรของตัวเอง เพื่อจะได้มีพื้นที่การทำงานของตัวเองได้อย่างคล่องตัวและอิสระมากขึ้น โดยเฉพาะได้มีโอกาสทบทวนสภาพปัญหาของเด็กซึ่งมีหลายกรณีที่แตกต่างกันออกไป มีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารขององค์กร และแนวคิดวิถีพุทธมาประยุกต์กับการเรียนการสอน อีกทั้งศึกษาแนวคิดจิตวิทยาเพื่อนำมาปรับกระบวนการในการแก้ไขปัญหาเด็กอีกด้วย นอกจากนี้ยังได้ศึกษาองค์กรแม่ชีอื่น ๆ ที่ได้ทำงานด้านการศึกษาสงเคราะห์เพื่อนำมาปรับใช้และดำเนินงานตามเพื่อพัฒนานางค์ของตัวเอง

งานชิ้นนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยอื่น ๆ เด็กด้อยโอกาสเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นเด็กที่ได้รับผลกระทบทางด้านจิตใจและความรุนแรงจากครอบครัว และทำให้เห็นบทบาทและความพยายามของแม่ชีที่จะพัฒนาองค์กรของตัวเองเพื่อที่จะขยายโอกาสการศึกษาให้กับเด็ก พัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กในฐานะที่เขาเหล่านี้เป็นทรัพยากรมนุษย์ และเป็นกำลังสำคัญของชาติในการพัฒนาประเทศ

สุดท้ายงานวิจัยที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งเรื่อง “การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำ การเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย” (นันทภา ปัญญรัตน์, 2555 , หน้า 206-210) บทสรุปของงานวิจัยนี้ ได้นำแนวคิดของนีโอฮิวแมนนิส (ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง) ซึ่งมีพื้นฐานความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในตัวเอง และกระบวนการเรียนรู้การสอนผู้ใหญ่ของ Knowles มาพัฒนาเป็นโปรแกรม เพื่อไปช่วยสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพแม่ชีที่ได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำ และสามารถใช้เป็นรูปแบบภาวะผู้นำในการพัฒนาองค์กรของแม่ชี หรืออาจเป็นองค์กรทั่วไปก็ได้ และโปรแกรมนี้สามารถนำไปสอดแทรกกับหลักสูตรการเรียนการสอนในวิชาพระพุทธศาสนาได้อีกด้วย

ดังนั้น จะเห็นได้ว่างานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสำคัญกับ การพัฒนาองค์กรแม่ชี และแม่ชีในทำนองใกล้เคียงกับงานวิจัยดังที่ได้กล่าวมาตั้งแต่ในตอนต้นของการทบทวนงานวิจัย โดยเฉพาะมุ่งหมายของการพัฒนาองค์กรแม่ชีคือการพัฒนาการศึกษาของเยาวชน งานวิจัยเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจบทบาทของแม่ชีที่เปลี่ยนแปลงไป และยังมีจุดเด่นที่ตอกย้ำให้เห็นว่าแม่ชีได้มีความรับผิดชอบและมีเจอาสาต่อ การดำเนินงานสังคมสงเคราะห์เพื่อสังคม

บทสรุป

ในสุดท้ายนี้ ความเข้าใจในบทบาทแม่ชีที่เปลี่ยนแปลงไปกับงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องในประเด็นการพัฒนาองค์กรของแม่ชี โดยเฉพาะบริบทการจัดการศึกษา ดังที่ได้ทบทวนและสังเคราะห์ให้เห็นแล้วข้างต้น มีนักวิจัยและนักวิชาการได้หันมาสนใจและศึกษาแม่ชีในประเด็นของการวิจัยที่แตกต่างกันไป ตามเป้าหมาย ในการศึกษาวิจัยส่วนใหญ่ยังคงเป็นประเด็นที่หันมาให้ความสำคัญของการศึกษาและการพัฒนาเยาวชน ขณะเดียวกันก็ไม่ได้มองที่ประเด็นเยาวชนอย่างเดียว แต่มองว่าจะช่วยเสนอแนวคิดอย่างไรเพื่อที่จะผลักดันองค์กรแม่ชีไปสู่ความเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพและเข้มแข็ง

แม้กระนั้น ผู้เขียนมองว่าในปัจจุบันมีองค์กรแม่ชีเป็นจำนวนมากที่ได้ทำงานเพื่อสังคม ฉะนั้นนักวิชาการและนักวิจัยน่าจะหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพแม่ชีในการบริหารจัดการองค์กรของแม่ชี ซึ่งงานวิจัยทั้งหมดนี้จะเป็นพื้นฐานที่จำเป็นที่จะใช้ในการศึกษาทำความเข้าใจแม่ชี รวมทั้งบทบาทแม่ชีต่อการพัฒนาองค์กร บทสรุปของงานวิจัยที่ได้ศึกษาช่วยให้ผู้เขียนสามารถมองเห็นปัญหาได้ดีขึ้น และเพื่อจะได้หาแนวทางเสนอวิธีการพัฒนาองค์กรที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ความสำเร็จ และจากงานวิจัยที่ได้กล่าวไปทำให้ผู้เขียนมองว่าทิศทางการทำงานในองค์กรของโรงเรียนธรรมจารินี และมูลนิธิ ธรรมรักษ์จะดำเนินการใช้หลักพุทธธรรมกับหลักการสังคมสงเคราะห์อย่างเดียวยังไม่ได้ แต่ควรให้องค์กรของตนได้สามารถใช้เครื่องมือหรือสื่อเพื่อจัดกิจกรรมร่วมมือกับชุมชน สร้างความสัมพันธ์กับภาครัฐ หรือประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ และคำนึงถึงปัจจัยภายนอกที่จะเข้ามากระทบและภายในขององค์กร และให้ข้อเสนอแนะผู้วิจัยที่จะศึกษาวิจัยในครั้งต่อไปว่า ควรจะเน้นแนวคิดด้านกลยุทธ์ หรือการวางแผนองค์กรในการดำเนินงาน เพื่อให้องค์กรมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพได้มาตรฐานเพื่อทำให้กลุ่มเป้าหมายนั้น คือ เด็กและเยาวชนสามารถดำรงชีวิตและพึ่งพาตนเองได้ อย่างไรก็ตามผู้เขียนคิดว่าควร

มีการศึกษาเพิ่มเติมในงานวิจัยครั้งต่อไปคือ การวิจัยเพื่อหาคำอธิบายเกี่ยวกับการพัฒนา และสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรแม่ชี เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้การทำงานของแม่ชีกับภารกิจทางการศึกษาเป็นองค์กรที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- จุติภา ทรรพสุทธิ. (2553). บทบาทแม่ชีของพระพุทธศาสนาในฐานะผู้บริหารองค์กรที่มีกระบวนการพัฒนาเด็กและเยาวชน: กรณีศึกษามูลนิธิธรรมานุรักษ์.วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสตรีศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จำเนียร แสงสิน. (2544). วิเคราะห์ปัญหาการดำเนินชีวิตของแม่ชีในสังคมไทยปัจจุบัน.สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2541). สตรีกับพุทธศาสนา. *สตรีศึกษา 1 โครงการหนังสือเล่ม "ผู้หญิงกับประเด็นต่าง ๆ"*, 41(1), 241-246.
- นันทภา ปัญญารัตน์. (2555). การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ สุวรรณบุบผา. (2545). แม่ชีกับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ:มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- ประคอง สิงหนาทนิตริกษ์. (2516). บทบาทแม่ชีไทยในการพัฒนาสังคม. สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประทุม อังกูรโรหิต. (2554). สถาบันทางพระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย. *วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 18(54), 37-38.
- พระมหาสิทธิศักดิ์ การรัมย์. (2547). บทบาทแม่ชีในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชน: ศึกษาวิเคราะห์ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สวนแก้วและสถานศึกษาธรรมจารีนิเวศวิทยาปากท่อ จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ. มหาวิทยาลัยมหิดล.ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- เล็ก เชโสโม,กรรมะภิกษุณี. 2534. *ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อของสตรีชาวพุทธ*, 25-29 ตุลาคม 2543 ณ ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต จังหวัดปทุมธานี. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต.
- สมฤทธิ์ ลือชัย. (2558). อดีตและมายาคติที่ขัดขวางการฟื้นฟูภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเถรวาท. *ปาจารย์สาร*, 58(3), 77.
- สโรชา คุณาธิปพงษ์. (2552). การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีคันทน์ สัตยรสุต. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

อมรรัตน์ สีเหนียง. (2548). การปรับตัวทางสังคมภายหลังจบการศึกษาของ “ธรรมจาริณี” กรณีศึกษา: โรงเรียนธรรมจาริณีวิทยา สาขาสถาบันแม่ชีไทย อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี. สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ออนไลน์

ฉัตร สุมาลย์ กบิลสิงห์. (2560). ไปเยี่ยมแม่ชีที่พม่า, 2 มีนาคม 2560. https://www.matichonweekly.com/scoop/article_26687.

กรุงเทพธุรกิจ. (2560). พระสงฆ์-แม่ชี-นักโทษหมดสิทธิลงทะเบียนคนจน, 7 เมษายน 2560. <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/749082>.

วันชนะ กล้าแก้ว. (2560). “แม่ชี” ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตามคำบอกเล่าของฝรั่ง, 2 มีนาคม 2560. https://www.silpa-mag.com/club/art-and-culture/article_6971.

ภาษาอังกฤษ

Ashiwa, Yoshiwa. (2015). The revival of nun ordination of the theravada tradition in srilanka: A landscape of the culture in the contemporary world. *Hitotsubashi Journal of Social Studies*, 15 (46), 25.

Barnes, Nancy J. (1996). *Buddhist women and the nuns' order in asia in Engaged buddhism : Buddhist liberation movements by Christophers. Queen Sallie B., King Albany*. New York: State University of New York.

Blass, lowell W. (2005). The female renunciants of srilanka in Buddhism: Buddhism in south and southeast asia by Paul Williams. New York: Routledge.

Hnin, Wat Yee. (2011). *Socially engaged Buddhism and gender: case studies of Buddhist nuns who run monastic schools in Burma/Myanmar*. Master degree of arts, Human right and democratization, Mahidol University.

Knine, Me Me. (1999). *Burmese Buddhist nun in the Theravada tradition and their attitudes towards social work*. Master degree of arts, Faculty of Arts in Religious Studies, Assumption University